

Sporen van de oorlog in de natuur

De laatste jaren is er in verschillende Europese landen bij archeologen interesse ontstaan in het documenteren van sporen uit WOII. Verwonderlijk is dat niet, want archeologen weten als geen ander hoe kwetsbaar dit soort structuren is en hoe belangrijk het is om ze voor het nageslacht te bewaren. Ze vormen een belangrijke aanvulling op de stortvloed aan geschreven bronnen die we uit de periode 1940-1945 hebben. Ook aan Drenthe is deze ontwikkeling niet voorbijgegaan. Op aandringen vanuit de archeologische hoek is vorig jaar een inventarisatie gemaakt van alle loopgraven, tankgrachten, bunkers etcetera, die op het grondgebied van de provincie te vinden zijn. Het is de bedoeling dat het op internet vrij beschikbaar komt.

In het algemeen kun je twee soorten sporen van de oorlog vinden. Dat geldt voor elke oorlog, waar ook ter wereld. Het eerste type betreft de fysieke sporen, resten die je in stad en land nog kunt zien. Vlak na een oorlog zijn dat vooral verschrikkelijke dingen: verwoestingen, puinhopen en graven van de doden. Verder militaire werken van aarde, hout, steen en beton (zoals stellingen, vliegvelden, kampementen, bunkers). Na verloop van tijd ruimt men de rotzooi op, herbegraaft de doden op ordentelijke begraafplaatsen, haalt -voorzover mogelijk - ongewenste gebouwen en infrastructurele werken weg en begint herdenkingsmonumenten te plaatsen. Het gewone leven moet weer zijn gang krijgen. Men begint aan de wederopbouw. Herdenken wordt steeds belangrijker. In de afgelopen vijftig jaar is dat na WOII ook in Nederland gebeurd. De fysieke sporen van het militaire geweld en bezetting verdwijnen eerst snel' later geleidelijker zolang ze niet in de weg staan. In de loop der tijd komen er nieuwe herdenkingsmonumenten bij.

Het tweede type sporen wordt gevormd door namen, vooral toponiemen en straatnamen. Afhankelijk van de lokale opvattingen kiest men ter herdenking soms voor een monument, soms voor namen van straten of bouwwerken. Vlak na een oorlog wil de generatie die het heeft meegemaakt er liefst niet aan herinnerd worden. Het leed is te vers, de wonden helen langzaam. Ruim een halve eeuw later, blijkt dat sporen van de Tweede Wereldoorlog de tastbare herinneringen en de namen - nodig zijn voor de jongere generatie. Zij moeten zich een beeld vormen over wat er tijdens de bezetting en de bevrijding plaatsgevonden heeft. Alleen de verhalen voldoen niet meer. Daarom wordt er in de nationale parken Dwingelderveld en het Drents-Friese Wold ook aandacht aan besteed. (In het buitenland, van Verenigde Staten tot Israël, zijn historische oorlogsterreinen tot nationaal park uitgeroepen).

Het onderzoek in Drenthe leverde 300 fysieke sporen op. Het naamkunde-onderzoek richtte zich op naamcomplexen rond de v.m. Duitse vliegvelden Havelte (Flugplatz Steenwijk) en Peest., de tankgrachten, Kamp Westerbork, 'Onderduikers & Verzet' en de WO-II straatnamen. In en rond het nationaal park Dwingelderveld staan diverse herdenkingsmonumenten, zoals de gedenksteen ter nagedachtenis aan boswachter Christiaan Kuiper. Hij werd opgepakt op verdenking van hulp aan onderduikers en activiteiten tegen de bezetter en daarna doodgeschoten. Bij Spier, tussen de A28 en de provinciale weg naar Beilen staat een stenen kruis in het bos. Daar zijn aan de kant van de weg op 10 april 1945 een aantal gevangengenomen burgers gefusilleerd. Ze werden verdacht van hulp aan de Franse parachutisten (van de Special Air Services) die, vóór de bevrijdingstroepen uit opererend, in Drenthe gedropt waren. Bij gevechten te Pesse moesten de para's terugtrekken, achter het spoor in oostelijke richting. De woedende bezetter liet zich de behulpzame buurtbewoners van de Wijsterseweg stuk voor stuk aanwijzen. Allen werden opgepakt, weggevoerd en dezelfde dag of een dag later doodgeschoten. Het kruis bij Spier herinnert nu aan de moord op totaal 21 burgers. Aan de Brink van Ruinen staat een herinneringsplaquette 1940-1945 voor alle inwoners die omgekomen zijn.

Bij het 'Holtien' bij Dwingeloo is in 1990 een gedenksteen geplaatst ter nagedachtenis aan de vijf omgekomen bemanningsleden van de Amerikaanse B-24 Liberator bommenwerper 'The Prodigal Son'. Deze stortte 11 januari 1944 neer, aangeschoten op de retourvlucht van een bombardement bij Braunschweig. Een Dwingeler school heeft het monument geadopteerd. Er is ook een herinnering aan de luchtoorlog op de Kralose Hei. Temidden van veenplassen en zompige heide ligt een eigenaardig met water gevuld gat, met harde oevers. Het is het laatste zichtbare spoor van de crash van een Engelse P-51 Mustang, die 24 februari 1945 met een daverende klap en steekvlam de hei indook. De piloot had zich kunnen redden en is door de ondergrondse opgevangen en in veiligheid gebracht. Hij overleefde de oorlog. Nadien sloopten stropers alles van het wrak, wat hen te pas kwam. Later zijn de aanwezige munitieresten verzameld en tot ontploffing gebracht. De krater op de hei is daardoor ontstaan.

Op diverse plekken in Drenthe liggen nog verspreide resten van loopgraven, tankgrachten, schuttersputjes. Ze hoorden bij een in 1944 door dwangarbeiders gegraven en opgeworpen verdedigingslinie in Noord-Nederland, de 'Friesland Riegel', die aansloot op de IJssellinie. (Op de 'Invasiekaart' op de grote Amerikaanse oorlogsbegraafplaats bij Omaha Beach in Normandië, staan deze linies ook vermeld). De resterende Duitse oorlogsbouwwerken hoorden bij de, door de bezetter aangelegde, dan wel uitgebreide vliegvelden Havelte, Peest en Eelde, plus enkele losse radaropstellingen. Bijzonder zijn de schuilplaatsen te velde, waarvan het 'Onderduikershol' bij Diever een toeristische attractie is geworden. In de bossen van het Dwingelderveld zijn ze ook geweest. Ze liggen verborgen in het groen en zijn alleen voor insiders terug te vinden. Uit piëteit voor de omgekomen onderduikers en verzetsmensen blijft dat ook zo.

Jan Tuttel

(eerder verschenen in 'Drentse Cultuurschatten', themanummer Dwingelderveld-Archeologie, oktober 2001)